

לכה את עזבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שנה עשירית / גליון תיז
ערש"ק פרשת ואתחנן ה'תשע"ג

היעלה על דעתך שיש אלוקים מתחת לארץ?

איך נזכור טוב יותר מה שלמדנו?

החילוק בין תש"י לתש"ד לשיטת הרמב"ם

מדוע בעניין רה"ר נכללים בני נח בס' ריבוא?

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת ואתחנן, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון תיז), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

מאתיים שנה להסתלקות כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני תרי צנתרי דדהבא, לומדי ותמכי אורייתא,
רודפי צדקה וחסד, ראשונים לכל דבר שבקדושה

ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו,
תמיד כל הימים

צוות העריכה וההגהה:
[ע"פ סדר הא"ב]

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב ראובן זאיאנץ,
הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב ישראל ארי לייב רבינוביץ,
הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

United States	ארץ הקודש
1469 President St.	ת.ד. 2033
#BSMT	כפר חב"ד 6084000
Brooklyn, NY 11213	03-738-3734
718-534-8673	הפצה: 08-9262674
www.likras.org • Likras@likras.org	

תוכן העניינים

ה. מקרא אני דורש.....

”ואתם הדבקים” – איך?

מדוע בפרשתנו לא פירש רש”י מאומה על עניין ה”דביקות” בה, בשונה מבפרשיות עקב וראה? / ומה טעם שינה רש”י בפירושו שפעם פירש ”הדבק בתלמידים ובחכמים” ופעם פירש ”הדבק בדרכיו”? / ולמה הפירוש ”הדבק בדרכיו” הוא ”יותר פשוטו” מאשר הפירוש ”הדבק בתלמידים”?

(ע”פ לקוטי שיחות ח”ד עמ’ 53 ואילך)

ט. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

י. יינה של תורה.....

”אין עוד” – וכי מישהו חושב שיש?

מה שחילק המדרש הפסוק לג’ עניינים (א) ”בשמים ממעל”, (ב) ”על הארץ מתחת” (ג) ”אין עוד – ואפילו בחללו של עולם” – קשה להולמו, דמאי משמע, וכי אלו ג’ ידיעות מחולקות שאין שום אלוקה ח’ו לא רק בשמים אלא גם בארץ, ולא רק בארץ אלא גם בחללו של עולם? / שאלת בעל התניא ”וכי תעלה על דעתך שיש אלקים נשרה במים מתחת לארץ שצריך להזהיר כ”כ והשבות אל לבבך” ותמצית אמרי בינתו / והוראה נפלאה בעבודת האדם היום יומית בהתאם לשלושת החלוקות שבפסוק

(ע”פ לקוטי שיחות חכ”ט עמ’ 26 ואילך)

יד. פנינים.....

דרוש ואגדה

טו. חידושי סוגיות.....

החילוק בין תש”י לתש”ר לשיטת הרמב”ם

יתקשה בתירוצי החמדת ישראל והגהות טורי אבן אהא דהקדים ש”ר לש”י בכמה מקומות / ירחיב בביאור היסוד שהביא הגאון מרגצוב לחלק בין גדר מצות של ראש לשל יד, ועפ”ז יתרץ קושיית הרמב”ן על הרמב”ם בהא שנמנו לב’ מצוות / עפ”ז מיישב בדרך חדשה הא דהקדים הרמב”ם ש”ר לש”י בכ”מ, ויוסיף נופך ע”פ דיוק לשונו הזהב של אדמו”ר הזקן בשולחנו גבי מ”ד דמברכין על ש”ר בפ”ע

(ע”פ לקוטי שיחות חל”ט עמ’ 22 ואילך)

כב. תורת חיים.....

כד. דרכי החסידות.....

לקראת שבת

כה

הדאגה והעצבות גם ממילי דשמיא היא מדה רעה

וזהו כל כוונתו של היצה”ר להטריד את האדם ולבלבלו מלהתעסק בעניינים טובים, וכאשר רואה אשר אי אפשר לו רק באופן כזה של ענין של יראת שמים, הנה מתלבש בלבוש זה בכדי להפיק זממו הרע, דמהאי טעמא נקרא אומן, אשר ענין פתוייו והסתתיו עושה באומנת כזו אשר בעת שהוא מוכיח ומייסר על איזה דבר שהוא לא טוב או רע, אי אפשר להכיר פרצופו האמיתי אשר זהו היצה”ר.

לכן גזרו אבותנו רבותנו הקדושים זי”ע אומר, אשר הדאגה והעצבות גם ממילי דשמיא היא מדה רעה ואסרוה באיסור גמור ומוחלט ודנוהו בדין ארבע מיתות, לגרשה מנחלת חסידים ולעקר אחרי’ אשר לא תשאר ממנה גם ריח דריח רע המביא הפסד רב.

אבותנו רבותנו הקדושים זי”ע באהבתם הגדולה לכל ישראל בכלל ולעדת החסידים בפרט, אשר על הדרכתם וחינוכם מסרו נפשם הקדושה להיות כי כל אחד ואחד הי’ להם כבבת עינם ממש, הרי כל פרט בטבעי בנ”א גם היותר קל הי’ להם כקורת בית הבד להתענין בו לטהרו ולזככו מכל סוג ופסולת וליפותו ביופי אחר יופי במעלת טבעי בני אדם עפ”י התורה והמצוה.

והנה בענין הדאגה ממילי דשמיא הנה מצינו בזה תורה שלמה ומסודרה באופן הנהגת מרירות מזמן לזמן בזמנים מיוחדים הקבועים והמסוגלים לזה.

אז גם אז הנה גדלה האזהרה וההוראה מאבותנו רבותנו הקדושים זי”ע המזהירים לקצר בזה, אשר מכל זה מובן גודל ההיזק אשר סם מרפא זה יכול להביא, כדוגמת סם מרפא חזק מאד אשר כמה טפות ממנו הוא מרפא, ואם יוסיפו איזה טפות הוא מסוכן, וכן הוא בענין המרירות אשר רק כשהוא במדה ובמשקל הוא מרפא.

אחר המרירות באה השמחה

וידוע דמרירות גורם שמחה, דאחר אשר התמרמר בנפשו על אותו הענין שנזכר בו והתחרט עליו בחרטה גמורה הוא שש ושמח ומוסיף אומץ בעבודתו, ועשה טוב, אשר בזה הנה לא זו [בלבד] שמתכפר לו עונו אשר חטא ואשם אלא ה’ אור לו באור תורה ומצוה.

ועתה הנה ישים אל לבו להתבונן הדק היטיב בכל האמור בזה, ויתבונן בגודל זכות לימוד התורה ברבים שזה בכלל מזכי הרבים, ובגודל ענין החזקת עובדי ה’ ולומדי תורה אשר אין לו שיעור כלל בגובה רום מעלתם ויתבונן גודל ההיזק בהעדר העובדות הנ”ע”י הפרעת העצבות הבאה מטעם היצה”ר, ויגביר דעתו וכח בינתו להיות המוח שליט על הלב, ויגרש את עצבותו ויתנהג בסדר נכון באכילה ושת”י ושינה, ואם דרוש יקח הסמי מרפא אשר נותנים לו הרופאים, ולכל לראש יהי’ בשמחה וטוב לבב וישוב לאיתנו בחיזוק כחותיו אשר השי”ת יחזקהו ביתר שאת ועז ושוב ישוב לצבא עבודתו בהרבצת תורה ברבים והחזקת עובדי ה’ ולומדי תורה, ויראה רוב נחת בבני ביתו יחיו.

(אגרות קודש ח”ד עמ’ שנו-שנח)

לא לדאוג - אפילו ממילי דשמיא

לפעמים בא הנה"ב עטוף בטלית שאינו שלו, בדמותו של היצר טוב, מזכיר את האדם עניניו מוכיחו ומייסרו, ומייעצו ללמוד בספרי מוסר ומאיים עליו, וכל כוונתו להשפיל את האדם ולהטרידו מעבודתו בהענינים אשר האדם עושה

לפעמים בא הנפש הבהמית עטוף בטלית שאינו שלו, בדמותו של היצר טוב

תודה לק-ל אשר הנתוח עלה יפה ונתרפא והשי"ת יחזק את בריאותו ויארץ ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים שיוכל לשקוד בעבודתו הפורי' בלימוד ברבים והתעסקותו בעניני דרכי החסידים והחזקת הישיבות אשר הוא זכות גדול.

ועתה הנה שמוע שמעתי אשר הוא דואג ועצב ומפני זה אינו מביט על בריאותו והנהגתו באכילה ושתי' ושינה. כמובן אשר זה מפריע גם עבודתו בהרבצת תורה והחזקת [ה]עוסקי[ם] בעבודה ולומדי תורה.

והנה נודע לכל לומדי תורת החסידות כי כללית ענין הדאגה והעצבות גם ממילי דשמיא היא מדה רעה אשר לא לבד צצריכים להתרחק ממנה כי אם צריכים לעקרה משרשה ומקורה להיותה אסקופה נדרסת לכל מיני רע.

רז"ל אמרו כך הוא אומנתו של היצר-הרע, הנפש הבהמית שבאדם הוא אומן גדול, ואומנתו הוא אשר בא לכל אדם ואדם באופנים שונים, לקטנים אמצעים וגדולים לכל אחד ואחד לפי ערכו.

ולפעמים בא הנפש הבהמית עטוף בטלית שאינו שלו, בדמותו של היצר טוב, מזכיר את האדם עניניו מוכיחו ומייסרו, ומייעצו ללמוד בספרי מוסר ומאיים עליו, וכל כוונתו להשפיל את האדם ולהטרידו מעבודתו בהענינים אשר האדם עושה.

"ואתם הדבקים" - איך?

מדוע בפרשתנו לא פירש רש"י מאומה על עניין ה"דביקות" בה', בשונה מבפרשיות עקב וראה? / ומה טעם שינה רש"י בפירושו שפעם פירש "הדבק בתלמידים ובחכמים" ופעם פירש "הדבק בדרכיו"? / ולמה הפירוש "הדבק בדרכיו" הוא "יותר פשוטו" מאשר הפירוש "הדבק בתלמידים"?

בפרשתנו (ד, ד) נאמרה לשון "דביקות" ביחס להקב"ה: "ואתם הדבקים בה' אלקיכם, חיים כולכם היום". ומצינו כלשון זו עוד בסדרות הסמוכות:

בפ' עקב (י, כ): "את ה' אלקיך תירא, אותו תעבוד, ובו תדבק ובשמו תשבע".

בסוף פ' עקב (יא, כב): "כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה, לאהבה את ה' אלקיכם, ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו".

בפ' ראה (יג, ה): "אחרי ה' אלקיכם תלכו ואותו תיראו, ואת מצותיו תשמרו ובקולו תשמעו, ואותו תעבדו ובו תדבקון".

ובפירוש "דביקות" זו – מצינו שינויים ממקום למקום:

הנה בפרשתנו לא פירש רש"י מאומה על ענין ה"דביקות" – ומשמע שענינה מובן בפשטות עד כ"כ שאין צורך לפרשה; וכן בפ' עקב, בפעם הא' שנאמר "ובו תדבק" – לא פירש רש"י דבר מיוחד במהותה של "דביקות" זו.

אמנם בב' הפעמים האחרונות – בס"פ עקב ובפ' ראה – מבאר רש"י שאין להבין "דביקות" זו

כפשוטה, אלא יש בה תוכן מיוחד במינו; ובזה גופא אינו דומה פעם אחת לחברתה:

על הפסוק 'ולדבקה בו' מפרש רש"י – "אפשר לומר כן, והלוא אש אוכלה הוא, אלא הדבק בתלמידים ובחכמים, ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו";

ואילו את הכתוב "ובו תדבקון" מפרש – "הדבק בדרכיו: גמול חסדים קבור מתים בקר חולים כמו שעשה הקב"ה".

וא"כ צריך להבין:

א) מכיון שענינה של ה"דביקות" בה' דורש ביאור – וכדברי רש"י בס"פ עקב: "אפשר לומר כן, והלוא אש אוכלה הוא"? – מדוע לא פירש רש"י מאומה בב' הפעמים הראשונות שנאמרה לשון זו?

ב) כאשר פירש רש"י את ענינה של ה"דביקות" באופנים מיוחדים – מה טעם שינה בפירושו מפ' עקב לפ' ראה, שבפ' עקב פירש "הדבק בתלמידים ובחכמים" ואילו בפ' ראה פירש "הדבק בדרכיו"?

ב. והנה הט"ז כתב (בפירושו "דברי דוד" על רש"י עקב יא, כב): "ובפ' ראה בפסוק 'ובו תדבקון' פרש"ה הדבק בדרכיו" – לפי שהוא יותר פשוטו מלפרש 'הדבק בתלמידים'; אבל כאן אי אפשר לומר 'הדבק בדרכיו', לפי שנאמר בהדיא 'ללכת בכל דרכיו' דמורה על זה".

כלומר: זה שבס"פ עקב לא פירש רש"י שהדביקות בהקב"ה קאי על "הדבק בדרכיו" (כמו שפירש בפ' ראה) – הוא מפני שמפורש כבר בהפסוק שם גופא (בסמיכות להתיבות "ולדבקה בו") "ללכת בכל דרכיו", וממילא אי אפשר לומר שגם התיבות "ולדבקה בו" מתייחסות לאותו ענין;

וזה שלאידך גיסא, לא פירש רש"י בפ' ראה כמו שפירש בס"פ עקב, ויבואר "ובו תדבקון" על "הדבק בתלמידים" – הוא מפני ש"יותר פשוטו" לפרש על "הדבק בדרכיו" (ורק שבס"פ עקב אי אפשר לפרש זאת, מטעם הנ"ל).

אך לא נתבאר בדבריו: מדוע הפירוש "הדבק בדרכיו" הוא "יותר פשוטו" (מאשר הפירוש "הדבק בתלמידים")?

ג. והביאור בכל זה:

הנה בפרשתנו לא הוצרך רש"י לפרש את ענין "הדבקים בה", כי כבר למדנו ענינו בס' בראשית (וישלה לד, ג), שמסופר שם "ותדבק נפשו בדינה בת יעקב" – ומיד מפרש הכתוב כוונתו: "זיאהב את הנערה"; שעד"ו מובן בפשטות במה שכתוב כאן "ואתם הדבקים בה' אלקיכם", שבני ישראל דבקים הם בנפשם בה' על ידי אהבה לה' – ולכן לא הוצרך רש"י לפרש כאן מאומה.

לימוד בחשק, קדושת הברית

במענה על מכתבו בו כותב אשר נתגבר אצלו ענין השכחה וכו' ועל פי רוב תלוי זה בשני ענינים. א) כשלומדים מבלי חשק וחפץ שאז הלימוד הוא לא מפנימיות הרצון ובמילא גורם זה לשכחה וכמרומוז באגרת הקדש לרבנו הזקן בקונטרס אחרון ד"ה דוד זמירות ובאריכות הרשימת איכה לאדמו"ר הצמח צדק. ב) מהעדר הזהירות בקדושת הברית,

וכשיוסיף אומץ בשני אלו (ומתאים לפרשת השבוע הנני נותן לפניכם היום ברכה אשר תשמעו וגו' וידוע הדיוק אשר בהברכה נכתב בפשיטות אשר תשמעו ואין בזה ספק (דלא כסיום הפסוק – אם) וההקדם בזה מוכרח). שאז ישתפר גם כן הענין דהזכרון ויצליח בלימודו בתורת הנגלה ובתורת החסידות...

(אגרות קודש ח"ט עמ' רמט)

חיות – סגולה לזכרון

במענה על מכתבו ע"י התלמיד הנעלה... שי', בו כותב אשר סובל הוא מענין השכחה.

הנה יהי' זהיר במקוה טהרה (טבילת עזרא), ויאמר בכל יום אחר תפלת שחרית שיעור תהלים – כפי שנחלק לימי החדש – וקודם תפלת שחרית בימות החול יפריש איזה פרנק לצדקה, ויקבע שיעור לימוד בחלק התורה אשר בזהר הקדוש אמור עלי' שהיא נשמתא דאורייתא, ומזה מובן שמוסיף חיות גם בלימוד נגלה דתורה הנקראת שם גופא דאורייתא, וחיות הרי הוא סגולה לזכרון, וכמ"ש בתהלים (ל"א י"ג) נשכחתי כמת מלב וגו', ויעיין ג"כ בהלכות תלמוד תורה לרבנו הזקן פרק ב' סוף סעיף יו"ד, והשי"ת יצליחו ללמוד תורה ביראת שמים.

(אגרות קודש חי"א עמ' קנד)

ע"י עבודת התפלה מתעלים מעל עולם השכחה

במענה על מכתבו מראשון לבהעלותך, בו כותב אודות מצב בריאותו שמרגיש חולשה ושכחה וכו'.. [ו]איזה פעמים שמענו מכ"ק מו"ח אדמו"ר שבכגון דא נכון ללמוד משניות בכלל ומשניות בעל פה בפרט, ומה טוב שכשלומד משך זמן באיזה לימוד ומרגיש שמתייגע הרי יחליפו ללימוד בתורה במקום אחר, וכמרו"ל במקום שלבו חפץ,

וע"י הוספה בעבודת התפלה היינו דחילו ורחימו שהם מעלין התורה למעלה מעלה, וכמבואר בזהר ובתקונים והובא בתניא פרק ל"ט ופרק מ', וכבר ידוע המקור בנגלה בשם רבנו הזקן מפסחים נו"ן ע"ב, הנה אז מתעלית למעלה מעולם השכחה בכלל ומתחזק כח הזכרון.

(אגרות קודש חי"א עמ' קיא)

תורת חיים

מכתבי קודש

[בתורה תמימה לפרשתנו כתב (בקשר לדברי הגמרא – כתובות קיא, ב: "וכי אפשר להדבק בשכינה כו"): "ויש להעיר, מה קשה לי בכלל 'וכי אפשר להדבק בשכינה וכו', והלא אפשר לפרש בפשיטות מלשון דביקות הנפש מאהבה וחבה יתירה, וכמ"ש דוד 'דבקה נפשי אחריו'. וי"ל, משום דמדה זו היא היותר גדולה באהבת ה' ומסוגלת רק ליחידי סגולה ואנשי מעלה, ואי אפשר לומר כזה לכל המון העם וכו'".

אבל ב"פשוטו של מקרא" אין דבר זה קושיא, כי אף שדביקות זו מחמת אהבה וכו' אינה שווה בכל אחד, הרי יכולה היא להיות בכל אחד ואחד לפי ערכו ומעלתו כו'. ולהעיר ממה שראו במוחש במהלך הדורות, אשר אפילו "קל שבקלים" מסר נפשו על קדושת שמו יתברך].

וכן הוא במה שנאמר בפרשת עקב – "ובו תדבק", שגם כן יש לפרש שהוא ענין של דביקות בה' באהבה.

וטעם הכפילות – בפשטות:

הכתוב "ואתם הדבקים" שבפרשתנו דיבר בהווה, לאנשי הדור דאז – שהיום הם דבקים בהוי' בפועל; והכתוב בפרשת עקב בא להזכיר על העתיד, שכאשר יכנסו לארץ צריכים להיות דבקים בה': "ובו תדבק".

זאת ועוד: רש"י בעצמו מפרש שהכוונה בכתוב בפ' עקב היא בעיקר להשמיענו את ענין השבועה בשם ה': "את ה' אלקיך תירא ותעבוד לו ותידבק בו; ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו – אז 'בשמו תשבע'".

[ולהוסיף, שאפילו את"ל שהכתוב בפרשתנו והכתוב בפ' עקב מדברים באותו ענין עצמו, אין קושי בזה שכפל הכתוב אותו ענין – כי בכמה וכמה ציוויים כלליים מצינו (במשנה) תורה הכפלתם, וכמו שמירת המצוות (פרשתנו ד: א. ו. מ. ה, א. ו. ב. יז. ז, יא. ובכ"מ בפ' עקב), ליראה את השם (פרשתנו ו: ב. יג. עקב י: יב. כ. ועוד), וגם באהבה עצמה (ו, ה. י. יב. יא. א. ועוד). ורק במקומות בודדים מפרש רש"י הכוונה שבהכפלתם].

ד. אבל מ"ש בס"פ עקב – "ולדבקה בו", אי אפשר לפרש שענינו דביקות באהבה, מאחר שזה בא בציווי בפני עצמו, ובכתוב זה עצמו: "לאהבה את ה' אלקיכם ללכת בכל דרכיו" (ומסיים) "ולדבקה בו" – והרי אין לומר שחזר הכתוב מיד לצוות עוד הפעם על ענין האהבה; ועכ"ל, שאין הכוונה לדביקות ע"י אהבה, אלא לדביקות אחרת.

ומכיון שכן, קשה (לרש"י): "אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא?" היינו: איך אפשר "לדבקה בו" בדביקות כזו שהיא למעלה מדביקות שעל ידי אהבה לה', "והלא אש אוכלה הוא?" ולכן צריך לפרש: "הדבק בתלמידים ובחכמים ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו".

כך תזכור טוב יותר מה שלמדת

להחליף הלימוד לסוג אחר, ללמוד בחיות, ללכת למקווה ועוד עצות נגד בעיית השכחה

להחליף נושא הלימוד מוזמן לזמן

במ"ש אודות השכחה, מהעצות היעוצות בזה, להחליף הלימוד מוזמן לזמן, ז.א. שלא ללמוד משך שעות בענין אחד או בסגנון אחד, כי אם לאחרי לימוד כשעה או חצי שעה, להחליף הלימוד בענין שני או בלימוד בסגנון אחר, וכהחילוק דבקיאות והעמקה וכו' ועוד מהעצות לרשום תוכן הענינים שלומדים או ראשי פרקים מהם.

ומאחר שלכל דבר צריכים סייעתא דשמיא, הנה האם תי' שלה והאחות תשמרנה על מנהג בנות ישראל להפריש לצדקה קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב, ושיבדקו את המזוזות בדירתן, שתהיינה כולן כשרות כדיון, וכן את התפילין של הבעל שי' והיא (הכותבת) תפריש בכל יום חול, איזה פרוטות לצדקה לפני התפלה בבקר.

(אגרות קודש ח"ח עמ' קיט)

הנה מ"ש אודות השכחה, הנה ילמוד במקום שלבו חפץ וכשירגיש שעיף ויגע הוא אזי להחליף הלימוד לסוג אחר היינו לגירסא מחסידות לנגלה וכיו"ב, וכן כדאי שילמוד משניות בע"פ וגם בזה לא ייגע את כח הזכרון כי [אם] יתן לו לנוח,

ובודאי על-ידי כל הנ"ל יתחזק כח הזכרון והשי"ת יתן לו הבריאות הנכונה בהנ"ל ובכל עניניו ויבשר טובות תכה"י.

(אגרות קודש ח"ט עמ' רנו-ח)

[והנה, בגמרא איתא (כתובות קיא, ב) ש"כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה"; אך אינו מתאים כ"כ ב"פשוטו של מקרא", כי נוסף ע"ז דמכיון שנאמר זה כשישראל היו עדיין במדבר לא הי' שייך כ"כ הפרקמטיא כו', הנה (גם בנוגע לשאר הדברים) הציווי ד"לדבקה בו" הוא לכל ישראל ולא רק לאלו שיש להם בנות ונכסים כו'].

ה. אך כשמגיעים למ"ש בפ' ראה: "אחרי ה' אלקיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקולו תשמעו ואותו תעבדו ובו תדבקון" – כאן אי אפשר לפרש ככתובים הקודמים:

אין לומר שהכוונה בזה היא לדביקות הנפש באהבה, וכבפרשתנו (כנ"ל ס"ג) – כי הנושא הכללי של הפרשה שם הוא זה שהקב"ה נותן אפשרות לנביא השקר לעשות אות, ודבר זה הוא נסיון לבחון האדם עד כמה הוא אוהב את ה': "כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם"; זאת אומרת, שאהבת ה' היא תכלית ועיקר של כל הענין המדובר שם, ואיך יתכן שחזר הכתוב להזהיר עליו בתור פרט אחד?

וגם, בפסוק זה עצמו נאמר "ואת מצותיו תשמרו", ובודאי נכלל ב"מצותיו" מצות אהבת ה', וע"כ שב"בו תדבקון" אין הכוונה לאהבה.

גם קשה לפרש שהדביקות שם פירושה דביקות בתלמידים ובחכמים (כבסוף פ' עקב, וכנ"ל ס"ד) – כי מכיון שהפסוק שם מונה והולך כמה ענינים ובסדר של "מעלין בקודש" בעילוי אחר עילוי, הרי מובן שהענין שבסיומו, "ובו תדבקון", הוא הכי נעלה שבכולם, היינו ש"זבו תדבקון" היינו בתכלית הדביקות (למעלה מהדביקות שבמצות "ואהבת"), דביקות שאין למעלה הימנה – ולכן אין לומר שהכוונה לדביקות בתלמידים וחכמים; כי, אף שע"ז מתדבקים בהקב"ה מטעם "עבד מלך מלך" (פרש"י לך טו, יח. דברים א, ז), מכל מקום מכיון שהתלמיד וחכם הרי הוא בשר ודם, אין זו דביקות בהקב"ה אפילו לא כ"ואהבת את ה' אלקיך", אלא רק (כלשון רש"י בס"פ עקב שם) "מעלה אני עליך כאילו נדבקת בו".

ומכיון שכן, מהי דביקות הלזו? – לכן מפרש רש"י [ומיישב בזה גם את הקושיא איך אפשרית דביקות כזו? – אלא שאין צורך לפרש כאן הקושיא עוד הפעם לאחר שהקשה כבר בפירושו בס"פ עקב]:

"ובו תדבקון – הדבק בדרכיו, גמול חסדים . . כמו שעשה הקב"ה", היינו, שבזה שאתה דבוק בדרכיו הנך דבוק "בו" ממש.

ועוד יש אריכות בענין זה, ויתבאר בעז"ה בגליון הבא.

וע"פ דברי הצפע"נ אתי בפשטות, כי עיקר מצות תפילין היא השל ראש, שהיא מצוה תמידית כל זמן שהוא חבוש בהם, משא"כ מצות השל יד היא רק בשעת מעשה הקשירה (או ההנחה), ואילו אח"כ לבישת הש"י היא רק פרט וטפל להשל ראש.

וע"פ"ז יומתק עוד יותר טעם הקדמת תש"ר לתש"י, שאין זה רק מחמת התמידות והתדירות שבתש"ר, אלא גם לפי ש"היא עיקר המצוה" (דתפילין)²⁵.

ויש לומר, דאע"פ שלענין ברכה ס"ל להרמב"ם (פ"ד ה"ה. כדעת הר"ף (בהל' תפילין שלו). ועוד) שלא תיקנו ברכה אחרת על השל ראש (ורק כשסח בין תפילה לתפילה מברך על

25) ועיי"ע בלקו"ש חל"ט ע' 27 ואילך ביאור ארוך בהחילוק המהותי בין תש"י לתש"ר, עפמש"כ בשו"ע או"ח סי' כה בענין הכוונה בעת הנחת התפילין.

של עשיית המצוה (כעין הא ד"כל התדיר מחבירו קודם את חברו" (ובחים פט, א (במשנה)). ולהכי בתחילתו סידר הל' ק"ש והל' תפלה – דחיוב ק"ש הוא פעמיים בכל יום (רמב"ם ריש הל' ק"ש (ובכותרת שם)) וחיוב תפילה (מן התורה) הוא "להתפלל בכל יום" (לשון הרמב"ם ריש הל' תפלה)¹⁸ (אבל לא פעמיים כבק"ש); ולאחרי המצוות שבדיבור שחייבים בהם בכל יום – מונה המצוות שבמעשה, החל מהל' תפילין, שהנחתן היא פעם אחת ביום¹⁹ [ובהמשך לתפילין באות הל' מזווה וס"ת מפני שייכותן בתוכנו, ובפרט שכו"כ הלכות משותפות להן (כרוב ההלכות בפרק ראשון מהל' תפילין)]; ואח"כ הל' ציצית שחיוב ציצית אינו כתפילין, שהרי אין המצוה אלא בכסות בת ד' כנפות²⁰; ואח"כ הל' ברכות שמה"ת חייבים לברך רק "אחר אכילה" (לשון הרמב"ם בכותרת להל' ברכות²¹) ואף גם זאת "אינו חייב מן התורה אלא אם כן שבע" (שם הל' א) [ויש לומר, בטעם הקדמת ציצית לברכות, כי בציצית מפורש בתורה שכוונת המצוה היא "וזכרתם את כל מצות ה' גו' למען תזכרו גו'" (שלה טו, לט-מ)²², שזהו תוכן ספר אהבה כנ"ל, "לזכרו תמיד", משא"כ בברכות שלא מצינו כזאת מפורש בתורה²³, ובפרט שחיוב ברכות מה"ת אינו

(18) ובכותרת שם "לעבוד את ה' בכל יום בתפלה". ונת' במ"א.

(19) דאף את"ל דמ"ש הרמב"ם "מצותן ללבשן כל היום" הוא חיוב מה"ת (וכבר האריכו בנ"כ. ואכ"מ), מעשה הנחתם הוא פ"א.

(20) ראה רמב"ם הל' ציצית רפ"ג. ושם הל' א "שאין אדם מחוייב כו".

(21) וכן שם הל' א "אחר אכילת מזון".

(22) וראה רמב"ם סוף הל' ציצית.

(23) ורק חכמים תקנו כמה ברכות "כדי לזכור את

הכרחי בכל יום²⁴ כנ"ל]; ומסיים במצות מילה שמעשה המצוה הוא רק פעם אחת בחיים.

ושוב מתבאר היטב הא דהקדים הרמב"ם תש"ר לתש"י, כי תש"ר הוא יותר "תדיר", כיון שקיום המצוה תש"ר הוא בכל רגע ורגע, ואילו קיום מצות תש"י אינו אלא בעת הקשירה.

ד

יוסיף טעם לשבח ע"פ דיוק לשונו הזהב של אדמו"ר הזקן בשולחנו בטעם מ"ד לברך על תש"ר בפ"ע

ויש להמתיק הענין יותר, ע"פ דיוק לשון רבינו הזקן (בעל התניא והשו"ע) בשולחנו (או"ח סכ"ה סי"ד) בטעם הדיעות ש"תקנו חכמים לברך עוד ברכה אחרת על תפילין של ראש" (על מצות תפילין) – "לפי שהיא חשובה והיא עיקר המצוה", ומקורו בתוספות (ברכות ס, ב ד"ה אשר קדשנו). אבל לשון התוס' היא "שהיא גמר מצוה ועיקר וכו'", ובזה יש לפרש דלשון "עיקר" הוא ע"ד המעלה ד"גמר מצוה" [וברא"ש (פסחים פ"א ס"י (קרוב לסופו) – כמצויין במראי מקומות לשו"ע אדה"ז על הגליון) נקט רק "שהיא גמר המצוה"]. אבל מזה שרבינו הזקן השמיט הלשון "גמר מצוה" וכתב רק "שהיא חשובה והיא עיקר המצוה", משמע שס"ל, שתש"ר היא "עיקר המצוה" בכלל (בחשיבות).

הבורא תמיד" (רמב"ם הל' ברכות פ"א הל' ג. וראה שם ספ"י וספ"א).

(24) ולהעיר שגבי ציצית לא כ' הרמב"ם התנאי דכסות בת ד' כנפות בכותרת, וגם בפנים ההלכות כתבו רק בפ"ג. וכן להעיר שבהל' ברכות פ"א הל' ב לא נקט ציצית לדוגמא על מצות שאינן חובה "אלא דומין לרשות".

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

נאמרו בתכלית הדיוק, וע"כ אין להוסיף עליהם, משא"כ בדיבוריו של משה אולי אין לדייק בהם כ"כ ומותר להוסיף עליהם.

ולכן הביא רש"י דוגמא מכל האופנים, להשמיענו שאין להוסיף כלל על מה שכתוב בתורה בכל ג' האופנים.

(ע"פ שיחת ש"פ ראה תשכ"ט)

מדוע בעניין רשות הרבים נכללים בני נח בס' ריבוא?

שמור את יום השבת לקדשו כאשר צווך ה' אלוךך

כאשר צווך – קודם מתן תורה, במרה (ח, יב. רש"י)

בגדר רשות הרבים לענין שבת, סבירא להו לכמה ראשונים ש"כל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדגלי מדבר אינו רשות הרבים" (לשון כ"ק אדמו"ר הזקן בשו"ע סי' שמה סי"א, וש"ג). ואף שמספר ששים רבוא הוא "כדגלי מדבר", שרק בני ישראל היו שם, מ"מ משמע בכ"מ מהאחרונים דבמספר ס' רבוא נכללים גם עכו"ם.

ויש לבאר הטעם לזה, דהנה על השבת נצטוו במרה (ראה שבת פז, ב), ובמרה – קודם מתן תורה, ה"י לישראל דין "בני נח".

ואף שבנוגע לכל שאר המצוות שנאמרו קודם מתן תורה הנה הטעם לקיומם הוא רק מפני שנאמרו בסניני, ולא מה שנאמרו קודם מ"ת (ראה פירוש המשניות להרמב"ם ספ"ז דחולין, ומה שנתבאר בזה בלקו"ש ח"ח עמ' 49 ה"ע 6), מ"מ שונה מצות שבת בזה שלאחר מ"ת נאמר להם שישמרו את דיני השבת "כאשר צווך – במרה", והיינו, שעניני שבת שלאחר מ"ת הוגדרו לפי דיני השבת שבמרה.

ומכיון שקודם מ"ת היו ישראל בגדר "בני נח", וברשות הרבים שלהם גם בני נח בכלל, ממילא כן הוא גם לאחר מ"ת, שבששים רבוא נכללו גם בני נח. וק"ל.

(ע"פ אגרות קודש ח"ט – ב'תרנז. ב'תשפז. ב'תתקלז)

לא להוסיף – בשום אופן

לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם

כגון חמש פרשיות בתפילין, חמשת מינין בלולב וחמש ציציות (ד, ב. רש"י)

בנוגע למצוות התורה מצינו ג' אופנים. דישנם מצוות שכתוב בתורה הן אמירת הקב"ה את המצווה והן אמירתה ע"י משה לישראל, וישנם מצוות שכתוב בתורה רק אמירתה ע"י הקב"ה ולא אמירתה ע"י משה לישראל, וישנם מצוות שכתוב בהם רק אמירתה ע"י משה ולא אמירתה ע"י הקב"ה.

ועפ"ז יש לפרש מה שהביא רש"י ג' דוגמאות אלו דווקא שאין להוסיף בהם על המצווה, כי כל אחד ממצוות אלו – מסוג אחר הן:

מצוות לולב נאמרה בפ' המועדות, שבתחילתה כתוב "וידבר ה' אל משה לאמר" (אמור כג, לג), ובסופה "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" (שם, מד). במצוות ציצית כתוב רק "ויאמר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית וגו'" (שלה טו, לו ואילך), אך לא נכתב בפירוש שאמר משה את המצווה לישראל. ובמצוות תפילין כתוב ש"משה אמר מצוה זו לישראל, ולא אמירתה ע"י הקב"ה. דכפ' בא נכתבה מצוות תפילין בהמשך ל"ויאמר משה אל העם", ופרשיות "שמעו ויהי אם שמוע", הם חלק מחומש דברים, שכל הספר הם דברי משה לבני ישראל.

ואף שפשוט הוא שכל המצוות כולם נאמרו ע"י הקב"ה ונאמרו לישראל ע"י משה, ורק שבתורה לא נכתב כן במפורש, אך בנוגע למצוות בל תוסיף, ה"י מקום לומר שרק במצוות שנאמר בהן שנאמרו ע"י משה – אין להוסיף, כי משה פירט וביאר את כל פרטי המצוה, וע"כ כל פרטי המצוה מדויקים הם. אך במצוות שכתוב בהן רק דברי הקב"ה, מפני שנאמרו בקיצור נמרץ, אולי מותר להוסיף בהם ולהרחיב את פרטי המצווה.

וכמו"כ יש מקום לומר להיפך, שדברי הקב"ה

"אין עוד" - וכי מישהו חושב שיש?

מה שחילק המדרש הפסוק לג' עניינים (א) "בשמים ממעל", (ב) "על הארץ מתחת" (ג) "אין עוד" – ואפילו בחללו של עולם" – קשה להולמו, דמאי משמע, וכי אלו ג' ידיעות מחולקות שאין שום אלוהי ח"ו לא רק בשמים אלא גם בארץ, ולא רק בארץ אלא גם בחללו של עולם? / שאלת בעל התניא "וכי תעלה על דעתך שיש אלקים נשרה במים מתחת לארץ שצריך להזהיר כ"כ והשבות אל לבבך" ותמצית אמרי בינתו / והוראה נפלאה בעבודת האדם היומיומית בהתאם לשלושת החלוקות שבפסוק

וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים, בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד¹⁴. ואיתא במדרש: יתרו נתן ממש בעבודת כוכבים, שנאמר "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים" (משמע שהם גדולים, אבל הוא גדול מהם. מת"כ); נעמן הודה במקצת ממנה, שנאמר "הנה נא ידעתי כי אין אלוקים בכל הארץ כי אם בישראל" (הרי שהעיד על הארץ, אבל לא על השמים. מת"כ); רחב שמתהו בשמים ובארץ שנאמר "כי ה' אלוקים הוא אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת"; משה שמו אף בחללו של עולם, שנאמר "כי ה' הוא האלוקים, בשמים ממעל, ועל הארץ מתחת, אין עוד" מאי "אין עוד" – אפילו בחללו של עולם.

ולכאורה חילוק זה לג' עניינים (א) "בשמים ממעל", (ב) "על הארץ מתחת" (ג) "אין עוד" – ואפילו בחללו של עולם" – קשה להולמו. דמאי משמע, וכי אלו ג' ידיעות מחולקות שאין שום אלוהי ח"ו לא רק בשמים אלא גם בארץ, ולא רק בארץ אלא גם בחללו של עולם?

(1) פרשתנו ד, לט.

(2) דב"ר פ"ב, כח. ועד"ו ביל"ש (יתרו רמו רסט. יהושע רמו ז).

לקראת שבת

יט

מצוה" (לשון הצפע"נ במהד"ת וע, ד. ועד"ז שם פט, א)¹³. וכפי שמביא בצפע"נ (להל' תפילין שם. וכן במהד"ת שם) על מאמר חז"ל (שבת קנג, א) עה"פ (קהלת ט, ח) "בכל עת גו' ושמן על ראשך אל יחסר" – אלו תפילין, דהיינו כמו שפירש רש"י (שבת שם) תפילין של ראש ("על ראשך"), שבהם דוקא נאמר "בכל עת... אל יחסר", שמצותן בכל רגע ורגע¹⁴.

ואין זה סתירה למ"ש הרמב"ם (פ"ד הכ"ו) "שמצותן ללבשן כל היום", שזה קאי גם על השל יד – כי זה שצריך להיות לבוש גם בשל יד כל הזמן הוא רק כדאיתא בש"ס (מנחות לו, א) לפי ש"כ כל זמן שבין עיניך יהו שתיים" (וכדאמר בש"ס שם שזהו הטעם ד"כשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד"), היינו שאינו מצות השל יד, אלא פרט בקיום מצות של ראש, שיש דין מיוחד בתש"ר ש"כ כל זמן שבין עיניך יהו שתיים"¹⁵.

[ועפ"ז מתרץ בצפע"נ (הל' תפילין שם) הא דכתבו התוס' (מנחות לו, א ד"ה סח) גבי "סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו", דזהו רק בתפילין (ולא בשוחט עופות הרבה וסח בין עוף לעוף) "שמצוה אחת הן"¹⁶ – דלכאורה צ"ב, שהרי מפורש בש"ס (שם מד, א) שהן שתי מצות. אלא "דכאן ר"ל על ההנחה ושם ר"ל

13) וראה גם בצפע"נ להל' תפילין שם. 14) וראה צפע"נ מהד"ת (צא, א) המעלה ד"אל יחסר" דתפילין על "בכל עת" דציצית, אף דגם ציצית הוי "מצוה נמשכת". 15) וראה בארוכה לקו"ש ח"ט (ע' 47 ואילך) בביאור פלוגתת הש"ס והמכילתא בזה. ואכ"מ. 16) וראה שו"ע אדמו"ר הזקן סכ"ה סכ"ב (מבעל המאור (הובא בר"ן) סוף ר"ה. ב"י לטוא"ח שם) "ששתייהן נחשבים להוי' ועשי' אחת".

ג

יקדים הטעם לסדר ההלכות בספר אהבה שביד החזקה כעין הא דהתדיר מחבירו קודם, ובוה מיישב הא דהקדים ש"ר לש"י עפ"י הנ"ל יש לבאר הטעם שהרמב"ם הקדים בכל פעם תפילין של ראש לשל יד – דקדימה זו היא בהתאם לתוכנו של כללות ספר אהבה, שכולל "המצוות שהם תדירות שנצטוונו בהם כדי לאהוב המקום ולזכרו תמיד" (בלשון הרמב"ם במנין המצוות על סדר ההלכות שבריש ספר היד). ובענין זה הרי העיקר הוא המצוה דתפילין של ראש שהיא מצוה תמידית, שבכל רגע שהוא לבוש בהם מקיים מצוה (משא"כ בשל יד שמצותן היא רק מעשה הקשירה, וזה שצ"ל מונחין עליו תמיד הוא רק פרט במצות תש"ר כנ"ל)¹⁷.

ויש לומר עוד, שסדר זה דקדימת תש"ר לתש"י, הוא בהתאם והמשך לסדרן של כל המצוות דספר אהבה. דהנה ע"פ דברי הרמב"ם הנ"ל בתוכן ספר אהבה, נראה שסדר המצות בספר אהבה הוא (בעיקר) לפי אופן התדירות

17) וראה מנחות (מג, ב) "חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות תפילין בראשיהן ותפילין בורעותיהן וציצית... ומוזוה... נזכר במילה כו" – דמצות אלו הן מצוות נמשכות כו, ולכן מקדים ש"ר לש"י, כי בענין זה הוא העיקר, כפפנים.

עליהן, הנה "זה רק אשל יד . . דשם הנחה הוא מצוה (ולכן צריך למשמש בהן) משא"כ בשל ראש דהמצוה שיהי' מונח" [וראה צפע"נ בהשמטות שבסו"ס הפלאה (נה, ב), שבזה א"ש לשון הש"ס (ביצה טו, א) "הי' בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה מניח ידו עליהם כו" – דנקט שם רק ותפילין בראשו . . דרק בש"ר אסור ולא בש"י" – כי "מה דהמצוה היא ביום, זה אסור בלילה, ובתפילין של יד המצוה היא רק ההנחה זה דוקא אסור [משא"כ כשמנוחים עליו אין איסור], משא"כ בשל ראש דאסור גם אם מונחין כיון דמצוה היא כן"].

ועפ"ז מובן בפשטות הטעם שמנה הרמב"ם תש"ר ותש"י לשתי מצוות במנין תרי"ג. דלכאורה, אע"פ שאינן מעכבות זו את זו, מאי שנא מציצית, דאע"פ שלבן ותכלת אינן מעכבים זו, מ"מ הם מצוה אחת כיון ש"הענין אחד" כלשון הרמב"ם בשרשים לסהמ"צ (שורש יא בסופו), וכבר הקשה עליו הרמב"ן מאי שנא תפילין מציצית (בהשגותיו על סהמ"צ שם¹¹).

אבל ע"פ הנ"ל מתורץ שפיר, כי תפילין של יד ותפילין של ראש חלוקים בעצם גדרם, דשל יד מצותה מעשה הקשירה, ואילו בשל ראש המצוה היא שיהיו מונחין על הראש.

והנה החילוק הנ"ל בין תש"י ותש"ר הוא לא רק בתוכן המצוה (אם הוא הפועל או הנפעל), אלא גם בזמן המצוה, דכיון שבשל יד המצוה היא הקשירה או ההנחה¹², משא"כ בתפילין של ראש שהמצוה היא שיהיו מונחין על ראשו, נמצא, "דכל רגע ורגע שהוא לבוש מקיים

לכך תיקנו להניח דמשמע שיהיו מונחים עליו כו".

אבל נוסף לזה די"ל ד"קשירה והנחה חדא היא" (כדרישה שבפנים) – ראה צפע"נ (להל' תפילין שם), ד"גם בשל יד מברך להניח בקמץ ולא בפתח משום שזה גורם לשל ראש שיהי' מונח משום דכל שבין עיניך יהו שניים" (כדלקמן בפנים).

11 בדפוס סהמ"צ הנפוצים הוא בהשגות הרמב"ן על שורש ט. אבל בדפוסים אלו יש השמטות בלשון הרמב"ן. והשגה זו שייכת לשורש יא – ראה סהמ"צ הוצאת העליר. וכן סהמ"צ עם השגות הרמב"ם (ירושלים תשמ"א).

12 דלא כב"ח הנ"ל הערה 10.

על כרחך, אף שמצידו של הקב"ה אין חילוק בין היותו "בשמים ממעל" ו"על הארץ מתחת" ו"בחללו של עולם" – מ"מ מצד ה"וידעת" של האדם, יכול להיות חילוק³. ועל-כן חידוש הוא בכל מקום ומקום. וצריך להבין את תוכן החידוש הזה.

ובאמת קושיא כיוצא בזה הקשה רבינו הגדול נ"ע בריש "שער היחוד והאמונה", וזלה"ק:

וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. וצריך להבין, וכי תעלה על דעתך שיש אלקים נשרה במים מתחת לארץ שצריך להזהיר כ"כ והשבות אל לבבך.

ותמצית אמרי בינתו, ע"פ דרכו של מורנו הבעש"ט הק', דהמכוון ב"אין עוד" – אינו לאלוקה אחר המצוי בהיחבא, דדבר זה לא יעלה על מחשבת האדם, אלא שאין שום מציאות מלבד הקב"ה, והיינו שהשמים והארץ וכל צבאם אינם אלא אלוקות ואין שום מציאות ושום דבר חוץ לאחדותו ית', ד"הכל בטל במציאות אצלו".

דמכיון שהנבראים נהווו בדרך בריאה יש מאין (ולא יש מיש), לכך צריכים הם תדיר לכח הבורא המהווה שיקיימם, ואילו היה הכח האלוקי המהווה מסתלק מהם כרגע, מיד ייעשו "אין" ואפס ממש, כמו לפני ששת ימי בראשית ממש".

ובזאת יובן מה שהוסיף הכתוב "ועל הארץ מתחת" – להורות ש"גם הארץ החומרית שנראית יש גמור לעין כל, היא אין ואפס ממש לגבי הקב"ה"⁵.

אבל בביאור זה לא די: דאף אמנם קשה יותר לקבל בלב שגם הארץ החומרית בטלה במציאות לגבי בוראה, מ"מ, כל זאת הוא רק בהרגש הלב ("והשבות אל לבבך"), אבל בהבנת הדברים ("וידעת היום") אין שום הפרש, ואם הוא מבין בשכלו שה"שמים ממעל" בטלים במציאות לקב"ה, וקמיה ית' הם כלא חשיבי, הוא הדין והוא הטעם ב"ארץ מתחת" ומה יש מקום לחלק?

והביאור בזה:

בחידושו של מורנו הבעש"ט היה אפשר לפרש, שהקב"ה מהוה ומחיה את העולמות כולם,

3 דבזה נשתנה הפסוק הזה מהפסוק שלפניו (ד, לה) "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו" – ששם ליתא לג' החלוקות. והוא מכיוון דהפסוק "אתה הראת" מדבר במה שראו ישראל בשעת מ"ת, דאז ראו ש"אין עוד מלבדו" כפי שהוא באמת, ומצד האמת אין שום חלוקה. ואמנם הפסוק "וידעת היום" עוסק בחובת האדם ובידיעתו – ובידיעת האדם יש מקום לחלק בין ג' העניינים הללו.

4 ל' שער היחוד והאמונה פ"א ופ"ג. (ראה ביאור הלשון בליקוט פירושים כו' לשם ע' נט-ס).

5 שם פ"ו (פ, ב).

עליונים ותחתונים, ועד שבלעדו ית' אין להם שום קיום – בדוגמת אור ומאור, דאין באור אלא מה שבמאור, וכיון שכבה המאור, תעיף עיניך באור ואיננו, דאין לו שום קיום זולת המאור.

ואמנם, הרבה יתר על כן הוא בבריאת שמים וארץ והתהוותם בכל רגע ע"י הקב"ה: באור ומאור – אף שאין האור אלא השתקפות ("שיינונג") מהמאור, ואין לו שום קיום בפ"ע, מ"מ הרי יש לו מהות נפרדת, דזה אור וזה מאור, והם מחולקים בגדריהם, ואפילו במקומם: המאור אינו נמצא במקום שהאור מאיר.

אבל בבריאת שמים וארץ, הקב"ה מחיה ומהווה את הכל באופן כזה שהוא חיותו וקיומו של הנברא עצמו, ואין לשום נברא שום תוכן ומהות מבלעדו ית'. והיינו שהוא ית' "נמצא" כביכול בתוך כל נברא באופן מיוחד, דכל נברא שונה מהנברא האחר – והקב"ה כביכול מתצמצם ונמצא בכל נברא לפי עניינו.

וכפי שמבואר בתניא שם מבואר שלכל נברא ונברא יש "דבר ה'" בפ"ע. והיינו שהאלוקות יורדת כביכול לתוך פרטי הפרטים של כל בריאה ובריאה.

וזהו ה"אין עוד" האמיתי: אין שום מציאות חוץ ממנו ית'. מכיון שדבר ה' מתלבש בתוך הנברא, קיומו ועניינו, ולכן הנברא אינו נפרד כלל מדבר ה', ודבר ה' הוא החיות והנפש של אותו נברא בו הוא מלוכש. ובמילא מובן איך ש"כל נברא ויש – הוא באמת נחשב לאין ואפס ממש".

האמור פותח שער להבין ולהשכיל במהות חלוקה זו (דא) "שמים ממעל" (ב) "הארץ מתחת" (ג) "אין עוד":

כיוון שעומק המשמעות של "אין עוד" קשור בזה שכוח הבורא נמצא ומתלבש בתוך עניינו של כל נברא ונברא, היה יכול להיות מקום ולחלק: זה שהקב"ה מתלבש בנבראים – אין זאת אלא בנבראים העליונים והרוחניים – ה"שמים ממעל", אבל ב"ארץ מתחת" – עניינם תחתונים של העולם הזה, אף שגם הם נבראו במאמר ורוח פיו ית', אמנם אין הוא מתלבש בהם, והיחס ביניהם אליו ית' הוא כמו היחס בין האור למאור;

ע"ז אמר הכתוב "וידעת היום גו' כי ה' הוא האלוקים גו' על הארץ מתחת" – להורות שגם הנבראים התחתונים הם בבטול מוחלט אליו ית', וכל מהותם ועניינם הוא אך ורק האלוקות, ולולא זאת אין בהם שום דבר ממש.

ועדיין מקום לבעל דין לטעון, דהא תינח הנבראים שהזכרו בעשרה מאמרות – בהם בוודאי יש התלבשות גמורה של דבר ה', אבל אלו הנבראים שלא נזכרו שם, בחי' "חללו של עולם", אפשר

הב"ח (לטואו"ח ר"ס לב)⁷ בביאור לשון הטור (שם) שהקדים הלכות כתיבת תפילין של ראש לכתובת השל יד, שס"ל להטור ש"השל ראש מפני שקדושתן חמורה משל יד. . על כן חייב לכתוב של ראש תחילה ואח"כ של יד". ועפ"ז י"ל שהרמב"ם ס"ל, שבכל מעשי תפילין (לבד הנחתם) יש להקדים של ראש לשל יד כיון שקדושתן חמורה משל יד.

איברא, דנוסף ע"ז שלפי זה הי' מספיק לנקוט סדר זה גבי מקום הנחתן וברכתן ואין זה טעם לנקוט סדר זה גם במנין המצוות (וכן בכתובת הפרשיות והנחת התפילין כו'), הרי עוד זאת, כיון שהרמב"ם כתב בפירושו ד"של יד אינה מעכבת של ראש מפני שהן שתי מצוות זו לעצמה וזו לעצמה", שוב למה לי' גם לרמז דין זה ע"י הקדמת של ראש לשל יד, וכי מה הרוויח עי"ז להשיענו מלבד מה שכבר פסק להדיא, עד שטרם לנקוט היפך סדרם בקרא והיפך סדר החיוב לכתחילה.

ב

יקדים יסוד מחודש, דבתש"י המצוה היא מעשה ההנחה או הקשירה ובתש"ר המצוה היא שיהי' מונח, ויבאר מהות חילוק זה

והנראה בכל זה בהקדים מ"ש בצפנת פענח על הרמב"ם (להל' תפילין פ"ד ה"ד. מהד"ת (ע, ד. ד. פט, א))⁸, שיש הבדל בין תפילין של יד לתפילין של ראש, "דגבי תפילין של יד המצוה היא [מעשה] ההנחה או הקשירה. . אבל בשל ראש המצוה היא שיהי' מונח". וא' מהנפקות מזה לדינא, דהא שאמרו (מנחות לו, א) דאם הניחן קודם אור הבוקר "כשיגיע זמנן ממשמש בהם ומברך

איברא, דלכאורה קשה לפרש כן דעת הרמב"ם, שהרי נקט סדר זה לא רק לגבי כתיבת הפרשיות ועשיית הבתים וכו', אלא גם לענין הנחתן וברכתן, אשר בזה סוף סוף מודים כולם דגזרה תורה ששל יד קודמת, ואיך יתכן שברמב"ם מקדים בזה השל ראש להשל יד, היפך סדרם בכתוב והיפך אופן קיום המצוה בפועל. ובאמת שבגוף התירוץ הנ"ל, גם לענין סדרם במנין המצוות כבר כתב בהגהות עמק המלך לרמב"ם כאן שזהו "טעם קלוש", כי מה ענין קדושת וחומר המצוות לסדרם, דלא מצינו שהסדר דמנין המצוות יהי' בהתאם לסדר מעלת קדושתן וחומרן, וכמו בהלכות אלו גופא, שהרמב"ם מצרף יחד הל' תפילין, הל' מזוזה והל' ספר תורה, ונקטם בסדר זה, אע"פ שקדושת ס"ת חמורה מקדושת מזוזה ותפילין (לענין מזוזה – רמב"ם שם (הל' מזוזה) פ"ה סה"א. ולענין תפילין – ב"י לטואו"ח ס"ב ד"ה ואם עבד. שו"ע אדה"ז שם ס"א (ושם ס"ב ס"ו)).

ובהגהות טורי אבן לרמב"ם כאן ביקש ליישב קושיין דמעיקרא באופן אחר, והוא שהרמב"ם נקט בסדר זה "להורות הדין שכתב

(8) וראה גם גליוני הש"ס (להר"י ענגל) לירושלמי ורע"ם כרך א אות מד (בדעת הירושלמי).

(7) וראה גם עטרת זקנים לשו"ע או"ח שם ס"א. באר היטב שם סק"ג מהאריז"ל. שו"ע אדמו"ר הזקן שם.

"וקשרתם לאות" קאי על של ראש "שהם לאות" – ונמצא, שבכתוב הקדים ש"ר לש"י. ומפרש שזוהי שיטת הרמב"ם שהזכיר (פ"ג סה"א) רק קשר הרצועות בצורת דל"ת שהוא של התש"ר (ראה שם הי"ג). וכן מדייק בלשונו במנין המצוות שבריש ס' היד (מ"ע יב) "לקשור תפילין בראש" (ע"ש) – ולכן הקדימם גם הרמב"ם. אבל נוסף שצ"ע בעצם התי', הרי מובן גודל הדוחק לתרץ כן הקדמת הרמב"ם השל ראש להש"י בכ"מ], ותו קשיא, דסדר זה הוא נגד סדר הנחתן, ד"כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפות בין עיניך" (מנחות לו, א), וכדפסק ברמב"ם (הל' תפילין פ"ד ה"ה), ואמאי הקדים הרמב"ם תפילין של ראש לתפילין של יד³. ותמיהה זו היא לא רק במנין המצוות, אלא גם בגוף ההלכות עצמן, דבכל פעם מקדים הרמב"ם הלכות תש"ר לתש"י⁴, החל מריש הל' תפילין שכתב "ארבע פרשיות אלו כו' ונקראים תפילין ומניחין אותן על הראש וקושרין אותם על היד", וכן אח"כ: בריש פרק ב' בענין כתיבת הפרשיות, מתחיל "כי צד כותבין את התפילין של ראש כו' (ואח"כ) ושל יד כותבין אותם כו'"; בפ"ג (ה"ב) בעשיית הבתים – "כי צד עושים תפילין של ראש כו'", ואח"כ (שם ה"ד) "וכי צד עושים תפילין של יד"; וכן שם (הלכה ה-ו) לענין סידור הפרשיות ("כי צד סידור הפרשיות,

בתפלה של ראש מכניס פרשה אחרונה כו' (ואח"כ) תפלה של יד כותבין הארבעה דפים כו'"), אורך הרצועות ("ואורך רצועה של ראש כו' ואורך רצועה של יד כו'") (שם הי"ב) ואופן קשירת הרצועות בבתיים ("ומכניס רצועה של ראש התובר שלה כו' וכן בשל יד קושר כו'") (שם הי"ג); בריש פ"ד במקום הנחתם – "היכן מניחים תפילין של ראש מניחין אותן כו' ושל יד קושר אותה כו'"; וכן שם (ה"ד) לענין ברכת תפילין – "וכי צד מברכין על של ראש מברך כו' ועל של יד מברך כו'".⁵

ובספר חמדת ישראל (להר' מאיר דן פלאצקי) כתב (קונטרס נר מצוה מ"ב-יג) בשם אחרונים ליישב טעמו של הרמב"ם, שהוא משום דשל ראש קדושתו חמורה משל יד, שלכן "תפלה של ראש אין עושים אותה של יד.. לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה" (רמב"ם פ"ג הי"ז, ממנחות לד, ב), ובאמת מטעם זה גם הנחת השל ראש הי' צ"ל קודם להנחת השל יד (שהרי "כל המקודש מחבירו קודם את חבירו" (זבחים פט, א (במשנה)), אלא שגזירת הכתוב היא⁶, "דכתיב וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפות בין עיניך" (מנחות לו, א). וכתירוצו נמצא בעוד כמה ספרים. ויש להוסיף על דבריהם מ"ש

(5) אבל זה שהקדים הרמב"ם תש"ר בסוף הל' תפילין (פ"ד הכ"ה) "שכל זמן שהתפילין בראשו.. ועל זרועו הוא עניו כו'" – מובן, כי בא בהמשך למ"ש ד"קדושת תפילין קדושתן גדולה היא", וקדושת ש"ר גדולה מש"י (כדלקמן ס"ב); ומטעם זה גופא, פעולת התפילין על האדם שיהי' עניו כו', היא ביותר ע"י תש"ר. ולכן גם בהא דהתפילין פועלים על האדם "שלא יחטא" תש"ר קודם (רמב"ם סוף הל' מזוזה (ספ"ו), ממנחות מג, ב). (6) ראה גם העמק שאלה לשאלות שם אות ג.

שנבראים נחותים אלו אין כל מהותם וחפצם דבר ה' – וע"ז הוסיף "אין עוד".

הדברים הללו קיימים בעולם הגדול, ודוגמתם גם ב"עולם קטן – זה האדם":

תפקידו של היהודי בעלמא דין הוא להביא ולגלות את האלוקות בעולם, מתחיל בעולמו שלו – גופו ונפשו. ובוזה ג' חלוקות: (א) "שמים ממעל"; (ב) "הארץ מתחת"; (ג) "אין עוד – חללו של עולם".

היום מתחיל אחרי שהאדם ישן בלילה, בשעת השינה עולה הנשמה למעלה ושואבת לה חיים. תיכף שהיא מתעוררת ה"ה עם כוחות מחודשים שקיבלה לעבודת היום. וי"ל שזהו הטעם שיהודי פותח את היום באמירת "מודה אני לפניך כו' שהחזרת בי נשמת" – הודאה לקב"ה, "לפניך" שהחזיר את הנשמה מאיתו, עם כוחות רעננים ומחודשים – משורשה ב"שמים ממעל".

ולאחרי זאת מתחילה עבודת היום, להביא את הנשמה בכל הגוף, שהנשמה תחדור ותשפיע גם על ה"ארץ", הארציות שבאדם. ובוזה שתי מדריגות:

א. עבודת התפילה בבית הכנסת, ו"מבית הכנסת לבית המדרש"¹⁰. שאז הוא מביא את הנשמה בכל כוחותיו ובכל גופו (דענין עבודת התפילה הוא להביא ולגלות את אור הנשמה בגוף כולו¹¹). דענין זה הוא ע"ד "בארץ מתחת" דקאי כנ"ל על הדברים התחתונים שזוכרו בפירוש בעש"מ שבתורה, וכך גילוי האור האלוקי הזה הוא בדרכי התורה והתפילה, ועל ידם.

ב. אחרי הלימוד, כשיוצא לעולם ל"הנהג בהם מנהג דרך ארץ"¹². שאז העסק הוא עם עניינים של העולם ממש כפשוטו, ענייני הרשות, שהם בדוגמת הדברים הנחותים שלא מזכרים בעשרה מאמרות שבתורה. וגם בהם הוא מביא את האור האלוקי, וכפסוק "אין עוד – ואפילו בחללו של עולם".

דע"י ההכנה הראויה ד"שמים ממעל" ו"הארץ מתחת" בכוחו של כל יהודי להביא את השכינה גם ל"חללו של עולם", ועד שיבוא למצב שהעולם אינו תופס שום מקום כלל, אינו שום מציאות – "אין עוד".

(7) וחלוקה זו מדויקת בלשונו הזהב של רבינו הגדול בפרק קמא דשער היחוד: דפותח בפירוש הבעש"ט עה"פ "לעולם הוי' דברך ניצב בשמים" ש"דברך שאמרת יהי רקיע.. עומדות לעולם בתוך רקיע השמים.. להחיותם" – "בשמים ממעל"; וממשיך "וכן בכל הברואים, ואפי' ארץ הלזו הגשמיית" – "הארץ מתחת"; ומסיים "ואף שלא נזכר שם אבן בעש"מ שבתורה" – "אין עוד, חללו של עולם".

(8) ראה תנחומא פקודי ג. תקו"ז תס"ט (ק, ב). וראה ג"כ אדר"נ פל"א. קה"ר פ"א, ד. מונ"ח פ"א פ"ב. ועוד.

(9) ב"ר פ"ד, ט (ועד"ז בפדר"א פ"ב – הובא בעץ יוסף לב"ר שם. וראה גם רד"ל לפדר"א שם).

(10) ברכות ומו"ק בסופה.

(11) דלכן אסור לאכול קודם התפילה, ד"נשמה באפו" (ברכות יד, א) – והיינו שעדיין לא נתפשטה בכל הגוף. ואי אפשר לעסוק בעבודת הבירורים דאכילה כל זמן שלא בירר את עצמו ד"סמוך לפלטרין שלך לא כבשת" (נתבאר בלקוטי תורה פ' פינחס עט, ד. ד"ה להבין ענין נפש האלוקית (אור התורה בראשית כרך ו' בתחילתו). סד"ה לכה דודי, תרפ"ט. ועוד).

(12) ברכות לה, ב.

חידושי סוגיות

החילוק בין תש"י לתש"ר לשיטת הרמב"ם

יתקשה בתירוצי החמדת ישראל והגהות טורי אבן אהא דהקדים ש"ר לש"י בכמה מקומות / ירחיב בביאור היסוד שהביא הגאון מרגצוב לחלק בין גדר מצוות של ראש לשל יד, ועפ"ז יתרח קושיית הרמב"ן על הרמב"ם בהא שנמנו לב' מצוות / עפ"ז מיישב בדרך חדשה הא דהקדים הרמב"ם ש"ר לש"י בכ"מ, ויוסיף נופך ע"פ דיוק לשונו הזהב של אדמו"ר הזקן בשולחנו גבי מ"ד דמברכין על ש"ר בפ"ע

(ח) "וקשרתם לאות על ירך (והדר) והיו לטוטפות בין עיניך"² [ויעוי' בשו"ת בנין שלמה (למהר"ש כהן מ"צ דווילנא, סי' ד) שרצה לתרץ ע"פ המובא בסדר הדורות (ד"א תקל) בוויכוח משה רבינו עם ר"ת, דמשה אמר שצ"ל קשירה בשל ראש, כי

(2) וכן הוא סדרם בשאר ג' פרשיות דתפילין (בא יג, ט, שם, טז. עקב יא, יח).

ולהעיר מפ' זוהר עה"פ (שה"ש ח, ו) "שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך" – ד"חותם על לבך" הוא תש"ר (דהיינו רצועות של ראש ד"תליין על לבא), ו"חותם על זרועך" היא תפלה של יד (תקו"ז תכ"ב (סה, ב). לקו"ת שה"ש רד"ה שימני (מה, א). וראה הנסמן שם) – תש"ר קודמת לתש"י*. ונת' הטעם לסדר זה ע"ד החסידות באמרי בינה ש' התפילין פ"ל. ע"ש.

(*) אבל בתקו"ז תי' א (יח, א) מפרש "על לבך" על תש"י ועל זרועך" על תש"ר. ע"ש.

א

יקשה על תירוצי המפרשים בטעם שהקדים הרמב"ם תש"ר לתש"י

במנין המצוות שבריש הל' תפילין, כתב הרמב"ם (אודות שתי המצוות שבהלכות אלו): (א) להיות תפילין על הראש, (ב) לקשרם על היד. ע"כ. וכבר תמהו מפרשים על זה שהקדים הרמב"ם כאן תפילין של ראש לתפילין של יד (וכן בספר המצוות שלו (מצוה יב-יג), שמנה תפילין של ראש לפני תפילין של יד) – שהרי זה היפך סדר דקרא, דבפסוק מפורש (פרשתנו, ו

(1) וכן במנין המצוות שלו בריש ס' היד (אבל בספר המדע – ירושלים, תשכ"ד – הובאה גירסא מכת"י, דשם מצוות תש"י באה לפני תש"ר).

פנינים

דרוש ואגדה

לצאת ממצרים – אבל להיות בארץ!

ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו
(ו, כג)

יש לבאר זה בעבודת האדם לקונו:

יציאת מצרים ברוחניות היא היציאה מכל המדידות וההגבלות, היינו, שיש לעבוד את הקב"ה מבלי להתחשב עם ההגבלות וה"מצרים" של העולם הזה.

עולל אדם לחשוב, שא"כ, עליו להיות מופשט לגמרי מעניני עולם הזה, ולעלות ל"רקיע השביעי"... שהרי צריכים לצאת מ"מצרים"!

וזהו שמשמענו הכתוב "ואותנו הוציא משם גו' לתת לנו את הארץ", שהכוונה ב"יציאת מצרים" אינה לעמוד בתנועה של הפשטה מהעולם, אלא להיות בתוך "הארץ" – ענינים ארציים של עולם הזה, ולעשות מהם גופא כלים לאלקות.

והיינו, ש"יציאת מצרים" פירושו שאפי' שנמצאים בתוך מקום שבכחינת 'מצרים', אין להתחשב עם ההגבלות שבו, אלא צריכים להיות מקושרים להקב"ה עצמו, ולהעלות גם את הענינים הארציים להיות כלים לאלקות, שיהיו מכון ומדור לשבתו יתברך.

(ע"פ שיחת ליל ב' דחג הפסח תשי"ז)

בלשון אחר – ה"אל"ף לא ניכר

שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד
ה' אחד – ה' חד
(ו, ד. תרגום אונקלוס)

ידוע מה שכתוב בספרים, שפירוש 'אחד' שמורכב מג' אותיות, א' ח' וד' הוא שה"ז' רגיעים וארץ [שמרומזים באות ח'] וד' רוחות העולם [שמרומזים באות ד'] בטלים אל האל"ף הוא אלופו של עולם" (לשון כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע בתורה אור ויחי מזו, ב). ונמצא שאותיות ח' וד' מורים על העולם, ואות א' על הקב"ה "אלופו של עולם".

והנה, החילוק בין לשון הקודש לשאר הלשונות הוא שבלשון הקודש להיותו הלשון בו נברא העולם ע"י הקב"ה, הקדושה היא בגלוי. משא"כ בשאר הלשונות אין קדושתו של הקב"ה גלוי כ"כ.

ועפ"ז יש לפרש מה שבלשון הקודש אומרים "ה' אחד", ובתרגום "ה' חד", כי בלשון הקודש ניכר בגלוי ש"הז' רגיעים וארץ וד' רוחות העולם בטלים אל האל"ף הוא אלופו של עולם". משא"כ בלשון תרגום, אין ה"אל"ף ניכר.

דאף שגם בלשון תרגום פירוש 'חד' הוא 'אחד', והיינו שגם בלשון תרגום מובנת אחדותו של הקב"ה, מ"מ להיותה לשון תרגום אין אחדותו של הקב"ה ניכרת בה בגלוי כ"כ כמו בלשון הקודש, ולכן אומרים 'חד' ולא 'אחד'.

(ע"פ שיחת ליל שמחת תורה תשמ"ג)